

**LINGUICIDE
IN
BAD EMS**

1876

Readings in Slavic Literature

Editor: J.B. Rudnyckyj

No. 14

**LINGUICIDE IN BAD EMS
1876**

Texts in Ukrainian and English

Ukrainian Text by
Ludmyla Kovalenko

English Translation by
Ol'ha Woycenko

BAD EMS 1876 is a part (Chapter XX) from the novel *Tykha voda* (Still Waters) by L. Kovalenko, published by the United Sisterhoods of Ukrainian Orthodox Church of U.S.A., South Bound Brook, N.J., 1973.

With the permission of Metropolitan Mstyslav this part is reprinted here in its original Ukrainian version, and in its English translation by Ol'ha Woycenko.

The publication of this issue of *Readings in Slavic Literature* marks the centennial of the *Ukaze of Emsk 1876-1976* - one of the infamous acts of linguicide in Tsarist Russia under Alexander II.

X X X

BAD EMS 1876 - це 20-ий розділ повісти Людмили Коваленко Тиха вода, виданого Сестрицтвом Української Православної Церкви в США, Савт Бавнд Брук, Н.Ж. 1973. З дозволу Митрополита Мстислава перекладено цей розділ на англійську мову й включено його як окремих випуск у *Readings in Slavic Literature*.

Як відомо, в Бад Емсі підписав цар Олександр II указ у 1876 р. яким заборонялося вживання української мови на терені царської Росії.

Підписання Емського указу - кульмінаційна точка твору Коваленко.

Сам собою цей розділ створює окрему літературну цілість. З нагоди сторіччя Емського указу 1876-1976 видаємо його в англійському перекладі Ольги Войценко.

Бувший ротмістр уланського полку, потім інспектор студентів у Києві, донощик на кирило-методіївських братчиків, помічник куратора Київської шкільної округи і голова київської археологічної комісії Михайл Владімірович Юзефовіч, що свого часу дав свій підпис під „Отзв” київської „Громади”, нервово походжав по ріденькому паркові, який оточував кургауз в німецькому містечку Емську. Цар Олександр Другий, постарілий, зляканий погрозами революціонерів і наріканнями дворян після скасування кріпацтва, переконаний, що в нього хвора печінка і не працює добре шлунок, приїхав до Емська пити цілющі мінеральні води, за які німці прославляли це містечко.

Юзефович радів і боявся радіти, щоб не зурочити щастя, яке нарешті впало на нього. Після всіх доносів на українофілів, після всіх докладних записок і пояснень та вірнопоподаних донесень, він нарешті мав змогу приїхати до Емська з рекомендаційними листами від міністрів і впливових осіб і з обіцянкою, що цар прийме його і вислухає.

І позавчора це сталося. Цар, великий імператор всея Росії, прийняв його, малого помічника куратора, і слухав його прохань врятувати Росію, спинивши сепаратистичний рух українофілів, цієї язви держави, що більше небезпечні, ніж поляки. Юзефович згадував, як він говорив на прийомі в царя... Здалось, все вийшло добре, цар слухав уважно, а він,

Юзефович, говорив красномовно і переконливо. На прощання цар сказав, що він над цим подумає, а Юзефович нехай має наготові проєкт указу про крамольну українську, вірніше малоросійську мову, щоб, коли цар покличе його, він мав уже все написане і сформульоване так, як він говорив цареві.

І Юзефович чекав. Як всі в Емську і при дворі, Юзефович знав, що була ще й інша інтимна причина приїзду царя до Емська: йому хотілось побути без палацової етикетки і без контролю з своєю коханкою, княжною Катериною Долгорукою, що витіснила з серця царя всіх інших фавориток і набувала все більшої і більшої влади над ним.

Юзефович знав, що, випивши свою шклянку емської води, цар перейде до невеликого дому, де жила Долгорукая, і вже звідти може не вийти аж доки не настане час пити йому другу шклянку води після обіду. А Юзефовичу не терпілося знати, що буде з законом проти української мови, друку, театру і співу, чи цар підпише його негайно, видавши, як наказ чи указ, без того, щоб переводити його через Сенат, чи Державний Комітет, де обговорення, сумніви і різні впливи могли затримати здійснення цих заходів на кілька місяців, якщо не на роки.

Щойно ті петербурзькі малороси довідаються про такий закон, вони такий галас зчинять, що можуть найкраще з нього викинути, або й зовсім не пропустити! — думав сердито Юзефович, несвідомо прискорюючи кроки. — Я вже їх знаю! Скільки гвалту було за звільнення Шевченка! Кого вони тільки не просили, де тільки не шукали підтримки! І добились таки свого. — Обличчя Юзефовича скривилось злісною усмішкою, коли згадав, скільки образ, скільки понижень зазнав він тоді, після провалу кирило-методіївців. — Так, ніби я державу

зрадив, а не державних зрадників викрив! — ще й тепер сичав він потихеньку. — Той не запрошує, цей на поклін не відповідає, та проходила, ніби не помічаючи його простягнутої в привітанні руки... Але він все це пережив, перстерпів, і переміг! Так, він може тепер з гордістю сказати, що він переміг своїх ворогів, всіх отих Антоновичів, Рильських, Кистяковських, Чубинських та інших українофілів, які думали, що можуть зневажати його, Юзефовича! Де вони тепер? Хто вони тепер? Ніщо! Так і зійдуть з сторінок історії, як смішні, непотрібні сновидці, що вигадували неіснуючу Україну і невживану ніким з порядних людей мову! Он, Шевченко вже помер, перестраждавши солдатчину, а він, Юзефович, тут, у царя, один із його вірних і цінених помічників! Ось, вийде цар, і Юзефович може схилитись у пошанливому поклоні і чекати, чи не покличе його цар! І той покличе! Не сьогодні, так завтра, Якщо не затвердить указу, так однаково він, як ініціатор нового закону, зможе мати своє слово і в Державному Комітеті і на засіданні Сенату!..

Юзефович від одної думки про це випростався, випнув груди й озирнувся, чи не бачить його хтось із знайомих. І зустрівся із насмішкуватим і трохи зневажливим поглядом старого князя Горчакова, що тихенько прогулював свій ревматизм, спираючись на палицю.

— І ваше сіятельство тут? — склонився йому Юзефович. — Я не знав, що емські води помагають і від ревматизму.

— Коли тут його імператорська величність, тоді Емська вода від усього помагає. Навіть, коли її не пити, що, здається, ви й робите, — ущіпливо відповів Горчаков. — Ну і що вам, здоровій і порівнюючи молодій людині робити в Емську?

— Не своєю волею приїхав, ваше сіятельство, — відповів тихенько Юзефович, передчуваючи, як вдарить його відповідь по усунутому від справ князеві. — Мене викликано сюди листом з Петербургу.

— О-о! протягнув Горчаков. — Уже і вас викликають?! Дуже добре! Надзвичайно добре! Я недавно говорив, що ніколи в Росії справи не стояли так безнадійно зле..., як оце тепер... Не дивно, що вас покликано рятувати нас! Не сумнівайтесь і не бійтесь, мій молодий друже, — а рубайте з плеча! Всі російські богатирі завжди все рубали з плеча!.. Дуже добра тактика! Ми нею завжди гордилися!.. Бажаю успіху! — поплескав він Юзефовича по плечі і пішов далі, спираючись на палицю.

— Старий дурень, — подумав злісно Юзефович. — Ще й сміється з мене! А в самого напевно від зависти серце заболіло!

Від цієї думки йому стало легше — і він знову пішов у напрямку до виходу з кургавзу, бо побачив, що коло дверей вже стояло там і там, ніби в недбалій розмові кілька осіб із тих, що, як і він, шукали нагоди висунутись вперед, намагались, щоб цар їх помітив і, може, дав би їм посаду, доручення, обіцянку чи просто привітно хитнув би головою, що одразу піднесло б їхні акції в очах двору, а як не двору, бо там були люди, що все вже пережили і нічим не дивувались, то в очах тих білядворових людей, від яких також багато залежало і на яких варто було робити враження наближеного до царя чоловіка.

Юзефович раптом увірвав свої думки і непомітно всунувся поміж групи людей так, що опинився поперед них і саме на дорозі царя, що виходив з кургаузу.

Як видно, цар був у доброму гуморі. Він слухав, що нашіптував йому граф Нессельроде і раптом розкотився веселим і гучним сміхом, у відповідь на який всі навколо також почали усміхатись.

Відвернувшись від Нессельроде, цар поглянув по алеї і, помітивши Юзефовича, що весь вигнувся у глибокому поклоні, сказав:

— Ага, господин куратор. Читал ваш проект, читал. Очєнь інтерєсно... Прошу зайти ко мне после обеда. После того, как я вып'ю еще один стакан этой противной воды... Нессельроде, скажешь там, чтобы господина куратора ко мне пропустили!¹

Він кивнув Юзефовичеві головою і одвернувся від нього, а ті, що бачили цю сцену, пошанливо і привітно вже усміхались новому улюбленцеві і підходили до нього, щоб познайомитись, щоб запросити до себе, щоб попросити протекції і допомоги...

Та Юзефович не помічав їх. Навіть не від пихи, а тому що він і сам був засліплений своїм несподіваним щастям, сам був п'яний від царської уваги і від можливості, що його проект буде прийнято і схвалено. Він недбало кивнув головою кільком знайомим, а сам поспішив до своєї кімнати, щоб ще раз перечитати свій проєкт і бути готовим до його оборони.

Чим більше Юзефович читав свій проєкт, тим більше він йому подобався.

— Так треба з ними, з тими хохліками, — думав він. — Коротко, ясно і без всяких там поблажок! Для таких речень російська мова найкраще надається! Наказав — і без заперечень!

¹ — Ага, пан куратор! Читав ваш проєкт, читав. Дуже цікаво... прошу зайти до мене після обіду... після того, як я вип'ю ще одну шклянку цієї огидної води. Нессельроде, скажеш там, щоб пана куратора до мене пропустили.

І він з насолодою перечитав знову:

„Государь император в день сего 1876 года Высочайше повелеть соизволил: 1. Не допускать ввоза в пределы Империи без особого на то разрешения Главного Управления по делам печати каких бы то ни было книг и брошюр, издаваемых заграничней на малорусском наречии; 2. Печатание и издание в Империи оригинальных произведений и переводов на том же наречии воспретить за исключением лишь: а) исторических документов и памятников, б) произведений изящной словесности, но с тем, чтобы при печатании исторических памятников безусловно удерживалось правописание подлинников, в произведениях же изящной словесности не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания... 3. Воспретить также различные сценические представления и чтения на малорусском наречии, а также и печатание на таковом же текстов к музыкальным нотам; 4. Прекратить дальнейшее издание газеты „Киевский Телеграф“.”¹

— От нехай вони тепер потикаються,— злорадісно потирав руки Юзефович, в захваті від вла-

¹ Государь император в день... цього... 1876 року, Высочайше звелів наказати: 1. не допускати довозу в межі Імперії без спеціального на те дозволу Головного Управління в справах друку будь-яких книг і брошюр, виданих закордоном малоросійським діалектом; 2. друкування і видавння в імперії оригінальних творів і перекладів на тому ж діалекті заборонити, за винятком лише: а) історичних документів і пам'яток і б) творів художньої словесности, але з тим, щоб у випадку друкування історичних пам'яток безумовно дотримувалися правопису оригіналів, в творах же художньої літератури не було допущено ніяких ухилів від загальноживаного російського правопису... 3) заборонити також різні сценічні вистави і читання на малоруському діалекті, а також друкування на такому текстів до музичних нот. 4. Припинити надалі видання газети „Київський Телеграф“.

сного твору. — Тут уже не викрутяться... Ніякі малоросійські хитрощі не допоможуть.

Він швиденько помився, переодягнувся і поспішив до дому, де жив цар, щоб довідатись від Нессельроде, коли можна йому прийти на прийом.

Але цар ще не повернувся від Долгорукої і Нессельроде також десь затримався, так що Юзефовичеві довелось говорити з камердинером царя, який випадково вийшов поспішити на ганку, чекаючи приїзду царя. Але цей не бачив, як ласкаво говорив цар з Юзефовичем, та й, звикши до того, що міністри проминають, а він лишається, бо знає всі звички і нахили царя, камердинер не схотів багато говорити з невідомим і як видно провінційним урядовцем, який ухильно просив його сказати, коли він чекає царя.

— Мы в эти дела не вмешиваемся и не наше это дело, когда его царскому величеству благоугодно будет приехать... И мы на этот счет не беспокоимся, потому что у нас все всегда готово — и сорочка чистая приготовлена, и мундир, какой они себе к обеду пожелали, и перчатки — все! Мы никогда еще царя-батюшку не задерживали, потому что знаем, какие при царском дворе должны быть порядки!¹

Сказавши це, камердинер одвернувся і почав набивати носа з золотої, чи може тільки позолоченої табакерки.

Юзефович незручно поклонився і відійшов. Йо-

¹ — Ми в ці справи не втручаємось і не наше це діло, коли його царській величності благозавгодно буде приїхати... І ми про це не турбуємось, бо у нас завжди все готове — і сорочка чиста приготовлена, і мундир, який вони собі забажали на обід, і рукавички — все! — Ми ніколи ще царя-батюшку не затримували, бо знаємо, які на царському дворі повинні бути порядки.

му не було куди йти, та й він боявся пропустити царя або Нессельроде, боявся якось змарнувати рідкісну нагоду, яка так несподівано спадала на нього, обіцяючи піднести його високо.

Поблукавши вулицями Емська з добру годину, він нарешті побачив, як до царського дому під'їхав Нессельроде, і майже бігом поспішив туди, щоб захопити Нессельроде, доки той увійде в дім. Нессельроде здалеку побачив його і затримався, підчикуючи.

— Его імператорскос величество уже воду изволили выпить и сейчас будут здесь. Вы лучше зайдите и подождите в передней,¹ — сказав він, входячи в дім і жестом руки запрошуючи туди Юзефовича. В передпокої він показав Юзефовичеві на стілець і сказав:

— Прошу подождать, — а сам пішов кудись у покої, які він очевидно знав добре і де почувався, як дома. Юзефович з заздрістю проводив очима високу і худу фігуру Нессельроде і покірно приготувався чекати.

Та довго чекати йому не довелось, бо незабаром до того тихий і спокійний дім ніби ожив: кудись пробігли два льокаї, Нессельроде вийшов у передпокій, витираючи рота хусткою, через сусідню залю майже пробіг молоденький ад'ютант, притримуючи рукою сріблясті аксельбанти, що звивались у нього під лівим плечем.

— Его величество! — сказав Нессельроде до Юзефовича. — Прошу встать!

Юзефович поспішно підвівся з стільця — і в передпокій увійшов цар, вже не веселий і не задо-

¹ — Його імператорська величність зволили вже води випити, зараз будуть тут. Ви краще зайдіть почекайте в передпокою.

волений, а ніби огрузлий і обважнілий після обіду в Долгорукої.

— Ага, ти уже тут, — недбало хитнув він Юзефовичеві головою. — Подожди. Я скоро.²

Юзефович знову вклонився, почувавачи, що його голова більш ні на що не придатна, як тільки на те, щоб схилятись у поклонах. Він не наважився сісти, а лишився стояти, чекаючи, що його швидко покличуть. Та чекати довелось довго, і раз з віддалених покоїв почувся різкий, незадоволений голос царя, який когось за щось вичитував. Нарешті в передпокій вийшов зблідлий і ще більш суворий Нессельроде і сказав Юзефовичеві коротко:

— Прошу за мной.

Довелось перейти кілька покоїв, невеликих, але пишно обставлених, доки вони дійшли до кабінету царя. Той сидів за столом, невдоволено нахмуривши брови і читаючи якийсь папір.

„Мій проєкт“ — догадався Юзефович і серце йому замерло.

— Сідай, — хитнув цар Юзефовичеві на крісло перед столом і продовжував читати.

Що там він так довго читася — дивувався про себе Юзефович. — „Указ такий короткий“, — і тут помітив, що очі царя не рухаються, а спинились на одному місці указу і наче застигли там.

„Спить, чи що?“ — дивувався Юзефович, а серце йому посунуло ще нижче, і він вже не думав про свій проєкт, ні про рахунки з малоросами. Йому хотілось лише якомога швидше вибратись із цієї кімнати, схватись від цих ошклянілих очей, що застигли, дивлячись на папір, в який він вклав всю свою ненависть і всю свою жовч. Але не смів по-

² Ага, ти вже тут... Зачекай, я швидко.

ворухнутись і тільки стежив, щоб не зідхнути голосно, а потихеньку, з напругою персводив дух і не наважувався вийняти хустку з кишені, хоч саме в той час йому раптом захотілося чхнути. Зусиллям волі він конвульсивно стримав себе і сидів непорушно, аж доки цар раптом кліпнув очима, все ще не відриваючи їх від паперу, а потім перевів притомний уже погляд на Юзефовича і сказав:

— Уверен ли ты, что малороссы действительно хотели бы отделиться от России?

— Уверен, ваше величество, — хвацько відкарбував Юзефович, згадавши часи свого уланства.

— Чорт знає що! — поморщився цар. — Не успели с поляками справиться, чуть войны из-за них не начали, а тут, прошу покорно — малороссы возмечтали! Если ты уверен, что это так, тогда, конечно, твой проект очень хорош...¹

Юзефович знав, що доки цар його не спитає, він не сміє говорити, але цар ніби і питав і не питав, і Юзефович аж побагровів від напруження, не знаючи, чи казати, чи промовчати. Та цар уже говорив далі:

— Не понимаю, откуда берутся все эти вздорные мысли? Даже Герцен ничего ни о какой Малороссии не писал...

— Специально он, конечно, не писал, но при случае отзывался очень благоприятно, — насмілився вставити своє Юзефович. — Для таких, как Герцен, всякая разруха всегда выгодна...

¹ — Чи ти певен, що малороси дійсно хотіли б відокремитись від Росії?

² — Певен, ваша величність.

³ Чорт знає що! — Не встигли з поляками управитись, трохи через них війни не почали, а тут, прошу покорно, малороси розмріялись! Коли ти певен, що це так, тоді, звичайно, твій проєкт дуже добрий.

— Н-да, верно, — зідхнув цар. — Ну что ж, раз дело обстоит так, то придется принять твой проект. Я его сейчас подпишу, а там уже Лобанов оформит все окончательно. А тебя я поблагодарю как следует... Нессельроде! — гукнув він у сусідню кімнату, — напхни мне представить Юзефовича к ордену... Установишь там, что он уже получил, а что ему следует...

Юзефович схопився дякувати, але цар уже знову похмурнів і втомлено спитав:

— Меня еще кто -нибудь ждет?

— Никак нет, ваше величество, больше никого нет, — відіззався Нессельроде.

— Хорошо... Иди, иди, — махнув він рукою на Юзефовича. — Молодец, что исполнил свой долг... Проводи его, Нессельроде!

Юзефович, не повертаючись спиною до царя і безупинно кланяючись, вийшов нарешті з царського кабінету і, попрощавшись з Нессельроде, щасливий і задоволений майже побіг до кімнати, яку тимчасово найняв поблизу царського дому.

² — Не розумію, звідки у них беруться всі ці безглузді думки? Навіть Герцен нічого ні про яку Малоросію не писав.

— Спеціально він, звичайно, не писав, а за якоїсь нагоди відіззався про неї дуже сприятливо... Для таких, як Герцен, всякі розрухи завжди корисні.

— Гм, так, вірно... Ну що ж, раз справа стоїть так, то доведеться прийняти твій проєкт... Я тобі його зараз підпишу, а там уже Лобанов оформить усе остаточно. А тобі я подякую, як слід... Нессельроде, нагадай мені подати Юзефовича до ордена... Встановиш там, що він уже одержав, а що йому належить.

¹ — Чи там ще хтось на мене чекає? — Ні, ваша величність, більше нікого нема. — Добре... Иди, йди... махнув він рукою на Юзефовича. — Подяки не треба, молодець, що виконав свій обов'язок. Проведи його, Нессельроде.

B A D E M S 1876

Mikhail Vladimirovich Yuzefovich nervously paced the grounds of the park surrounding the Kurhaus in Bad Ems, Germany. It was he who was the former commander of Ulans' regiment, later inspector of students in Kiev, informer on the Brotherhood of SS. Cyril and Methodius, aid to the curator of the Kievan school district and head of the archeological commission in Kiev. His uneasiness was precipitated by an audience with Tsar Alexander II of Russia in this famous watering place.

The ageing tsar, perturbed by revolutionary threats in his country, and weary of grumblings by the nobility since the emancipation of the serfs, was convinced that he had a liver ailment and that his digestive system was not functioning properly. Thus he arrived in Bad Ems to take its renowned curative mineral waters.

Yuzefovich, on the one hand, was overjoyed, and yet he was apprehensive lest his good fortune, which finally came to him, might be jeopardized. After all his accusations against the Ukrainophiles, after all the detailed reports and explanations, loyal submissions, he finally had the opportunity to travel to Ems with letters of recommendations from ministers and influential people with a promise that the tsar would grant him an audience.

And so it happened, the day before yesterday. The tsar, Great Emperor of all Russia, received him, a lowly aid to the cura-

tor, and heard his appeal to save Russia by putting an end to the separatist movement of the Ukrainophiles this plague of the state, more dangerous than the Poles. Yuzefovich kept going over in his mind what he had said to the tsar.... It seemed that all went well, the tsar listened attentively, and he, Yuzefovich, spoke eloquently and convincingly. In parting, the tsar said that he would think the matter over, while Yuzefovich should be ready with the ukase project on the Ukrainian subversive movement, more precisely, the Little Russian language, so that when summoned to appear again he would have all he had said formulated and in written form.

And so Yuzefovich waited. Like everyone else in Ems and at the court, Yuzefovich was aware of another intimate reason for the tsar's presence in Ems: he wanted to be free with his mistress, Katherina Dolgorukaya, away from the controls of palace protocol. With all his former loves in oblivion, she was his favourite now, becoming more and more dominant.

Yuzefovich knew that after taking his glass of Ems' water, the tsar would stroll over to Dolgorukaya's cottage and most likely would not leave until after lunch, in time to take his second glass. Yuzefovich was impatient. He was curious to know what would become of the decree suppressing the Ukrainian language, pub-

lications, theatre and music. Will the tsar sign it without delay, declaring it as a ukase without referring it to the Senate or Imperial Council where debates, discussions and other interferences might delay its implementation for several months or even years?

Once the Little Russians in St. Petersburg hear of the act, the uproar they will raise might eliminate the best part of it, or even obstruct its passage! - angrily mused Yuzefovich, unconsciously quickening his steps. "I know them! The clamor they generated in efforts to free Shevchenko! Whom didn't they approach? Where didn't they seek support? And they reached their goal." - Yuzefovich smiled maliciously, grimacing at the thought of the insults and humiliations he endured after the downfall of the Cyril-Methodius Brotherhood. - "As if I betrayed the state rather than uncovered the traitors!" Even now he hissed silently. "That one doesn't invite me, this one doesn't acknowledge my nod, that one passes by as if his extended hand in greeting had been unnoticed... He lived through all this, suffered and conquered. Yes, now he might proudly say that he overcame his enemies, all those Antonovychis, Rylskys, Kistya-kowskys, Chubynskys and other Ukrainophiles who thought they could insult him, Yuzefovich! Where are they now? Who are they today? Nothing! They

will emerge from pages of history as comical, useless dreamers who imagined a nonexistent Ukraine and a scornful language not in usage by respectable people! Look at Shevchenko, after military servitude, now dead, and he, Yuzefovich, here with the tsar, one of his loyal and trusted aids! At the appearance of the tsar, Yuzefovich may reverently bow and await his call! And he will be summoned! If not today then tomorrow. If he doesn't approve the ukase, nonetheless, as the initiator of the new act, he would have his say in both the Imperial Council and the Senate!..."

At the thought of this, Yuzefovich straightened and thrust out his chest, glancing around, wondering if he was noticed by some of his acquaintances. And he did run into a rather haughty, mockingly smiling, old Prince Gorchakov, who was strolling away his rheumatism, supported by a cane.

"And your Grace is here?" - said Yuzefovich at the same time bowing to him. "I didn't know that Ems' water helps rheumatism."

"When his Highness, the Emperor, is here, then the waters of Ems cure everything. Even when one doesn't drink it, which, it seems is the case with you", teasingly replied Gorchakov. - "So what is a healthy and comparatively young person like yourself doing in Ems?"

"It was not of my own will that I came here, your Grace," quietly responded Yuzefovich, sensing how his answer might strike the Prince, who has been removed from current affairs. - "I was summoned here by a letter from St. Petersburg."

"Oh-oh!" drawled Gorchakov. "Now they are even summoning you? Very good! Excellent! Recently I said, that never before in Russia were matters so hopelessly bad.... as they are now.... It is not surprising that you were called upon to save us! Do not have any doubts or fears, my young friend, but slash from the shoulder! A very good tactic! We were always proud of it!.... I wish you success!" He tapped Yuzefovich on the back and continued on his way, leaning on his cane.

"The old fool," thought Yuzefovich angrily. "He even ridicules me! Yet his own heart must ache from envy!"

This assessment put him more at ease, and he continued his walk towards the exit of the Kurhaus, where he noticed a group of people standing near the door as if carrying on casual conversations. They, as he himself, were awaiting a chance to push themselves ahead, so that the tsar would notice them and, perhaps, offer them a position, a commission, a promise or just a friendly nod of the head, which would raise their status in the eyes of the court, and

if not, in the eyes of those near the court, who also wield influence and upon whom it was worthwhile making an impression that one is close to the tsar.

Suddenly Yuzefovich broke his thread of thoughts and unnoticeably pressed through the crowd, working his way to the forefront, directly into the path of the tsar who was just leaving the Kurhaus.

Evidently the tsar was in good humour. He was enjoying the anecdotes being whispered to him by Count Nesselrode and suddenly burst into loud, rollicking laughter, much to the amusement of everyone around him.

Turning aside from Nesselrode, the tsar glanced down the alley and, noticing Yuzefovich deeply bent in a bow, remarked:

"Aha, gospodin curator. I read your project, yes, I read it. Very interesting.... Come and see me after dinner. After I take another glass of that loathsome water.... Nesselrode, leave word that gospodin curator be allowed entrance to see me!"

He nodded to Yuzefovich and continued on his way. The scene created a deep impression on all those who witnessed it. They began approaching the new favourite, making his acquaintance, greeting him cordially, inviting him to their place, seeking his protection and help....

But Yuzefovich didn't notice them. Not because of conceit, but be-

cause he himself was blinded by this unexpected luck, and intoxicated by the tsar's attention which gave him hope that the project would be accepted and implemented. Casually he nodded to several acquaintances and hurried to his room to re-read his project in preparation for its defence.

The more Yuzefovich studied his project, the more he was pleased with it.

"That's the way they should be dealt with, the khokhols," he thought. "Brief, clear, and without any concessions. For such declarations the Russian language is most suitable! Command - and no opposition!"

Then with relish he read once again: "His Majesty, the Emperor, on ... day of this year of 1876, decrees the following:

- 1/ It is forbidden to import books and all other publications in the Little Russian dialect without the permission of the General Censor Control of Publications.
- 2/ It is forbidden to print and publish within the empire original works and translations in this dialect with the exception of:
 - (a) historical documents, but only to be published in the original orthography.
 - (b) belles-lettres, to be

published only in the
Russian alphabet.

- 3/ It is forbidden to perform in theatres or to recite in the Little Russian dialect; also the printing of musical notes to texts in this dialect is forbidden.
- 4/ To suspend the publication of the newspaper Kievskii Telegraf.

"Now, let them stumble along,"-muttered Yuzefovich, rubbing his hands in malicious delight and satisfaction with his creation. - "There is no way that they could wiggle out of this.... No amount of cleverness will help."

Quickly he washed up, changed his clothes, and hurried to the tsar's residence to inquire of Nesselrode at what time he would be received.

But the tsar had not yet returned from Dolgorukaya, and Nesselrode too had been detained somewhere, so Yuzefovich was compelled to chat with the chamberlain who unexpectedly stepped out on the verandah, awaiting the arrival of the tsar. He was not aware of how graciously the tsar spoke to Yuzefovich. Accustomed to the fleetness of ministers while he continued to work at his post, knowing all the tsar's idiosyncrasies, he cared little to converse with a stranger, seemingly a provincial official who bowingly asked him when the tsar was

expected.

"We do not interfere in such matters, and it's not our concern when His Majesty deems it necessary to arrive. Besides, we never worry about it as everything is always ready for him, - a clean shirt, the uniform which he wishes to wear at dinner, gloves - everything! We have never yet detained our tsar-father, for we are aware of court discipline."

Having said this, the chamberlain turned aside and began stuffing his nose with contents from a gilded snuff-box.

Yuzefovich bowed awkwardly and left. But he had nowhere to go; he was also afraid he might miss the tsar, Nesselrode, and a rare opportunity which so unexpectedly arose and held such high promise for him.

After wandering through the streets of Ems for a goodly hour, he finally noticed Nesselrode drive up to the tsar's residence; he ran to intercept him before he would enter the building. Noticing him in the distance, Nesselrode stopped and awaited him.

"His Royal Highness has taken his drink and will soon be here. You might as well enter and wait in the anteroom," he said, entering the house and motioning to Yuzefovich to do the same. Pointing to a bench in the room, he continued:

"Please wait," - while he himself disappeared into one of the

chambers; evidently he was familiar with them and felt as if he were at home. Having previously eyed with envy Nesselrode's lean figure from head to toe, Yuzefovich humbly resigned himself to wait.

But he did not have to wait much longer as abruptly the stillness of the quiet house stirred to action. Two lackeys scurried by, and Nesselrode appeared in the anteroom wiping his mouth with a handkerchief. A young aide-de-camp scampered across an adjoining room, his hand clutching the silver shoulder-knots that were rolled under his left arm.

"His Royal Highness!" announced Nesselrode, "Please rise!"

Yuzefovich quickly rose from his seat as the tsar entered the anteroom, looking no longer gay nor pleased - as if heavy from overindulgence at Dolgorukaya's dinner.

"Aha, so you are here already," said the tsar nodding his head carelessly towards Yuzefovich. "Wait. I won't be long."

Yuzefovich bowed again with a feeling that his head was useless for anything else except to bend in obeisance. He did not dare to sit down

again but remained standing, expecting to be called soon.

But he was kept waiting a long time, and in the duration heard the harsh voice of the tsar from one of the chambers, as he reprimanded someone. Finally Nesselrode himself appeared in the anteroom, pale and angry, and said:

"Please follow me".

They passed through several chambers, not spacious, but opulently furnished, until they reached the tsar's cabinet. He was seated behind his desk, frowning in dissatisfaction, reading some paper.

"My project," conjectured Yuzefovich to himself and his heart stopped beating.

"Sit down," motioned the tsar to Yuzefovich and a chair in front of his desk and continued reading Yuzefovich's material.

"Why is it taking him so long to read it?" wondered Yuzefovich. "The ukase is so brief." Then he noticed that the tsar's eyes were motionless. They were fixed on one part of the ukase as if they had frozen there.

"Is he asleep, or what?" - pondered Yuzefovich, his heart sinking even deeper, distracting his thoughts away from his project as well as from the matter of settling accounts with the Little Russians.

He wished he could swiftly disappear from this room, and away from the glassy eyes that remained glued

to the paper; the paper into which he had poured all his hatred and all his bile.

Nevertheless, he did not stir nor dare to stir. So as not to sigh loudly, he exhaled softly, afraid even to reach for a handkerchief in his pocket, although for a moment he was on the verge of a sneeze. With great restraint, he sat motionless until suddenly the tsar blinked his eyes - although he did not raise them from the paper.

At last he looked up at Yuzefovich with a fully conscious gaze and said:

"Are you sure that the Little Russians would really want to separate from Russia?"

"I am positive your Highness", retorted Yuzefovich, remembering his Ulans' period.

"Devil knows what!" grimaced the tsar. "We had barely subdued the Poles, which almost lead to a war, and now the Little Russians are having their illusions. If you are sure that it is so, then naturally, your project is very good..."

Yuzefovich knew that until the tsar questions him, he must not speak, but it wasn't clear; it was as if the tsar did direct his questions to him, and yet - it appeared he did not.

Not knowing whether to speak or keep silent greatly distressed Yuzefovich.

Then the tsar continued:

"I do not understand, where they get all those absurd ideas from. Even Herzen didn't write anything about some Little Russians."

"Especially him, usually he did not write, yet, when an occasion arose, he would respond very favourably," daringly interjected Yuzefovich. "For such as Herzen, all upheavals are to his advantage..."

"H'm, yes, it is true," - sighed the tsar. "Now then, if that's the way the matter stands, then your project would have to be adopted. I will sign it at once and then Lobanov could finalize its formulation. As for you, I will thank you appropriately....."

"Nesselrode," he called into the adjoining chamber, "Remind me to commend Yuzefovich for a decoration.... Specify there that he has already received it and that he deserves it..."

Yuzefovich arose abruptly to express his thanks, but the tsar's brows knitted and he asked wearily:

"Is there someone else awaiting me?"

"No your Majesty, there is no one."

"Good... Go, go", he motioned his hand in Yuzefovich's direction. "There is no need for thanks, you are a fine youth who has done his duty Help him out, Nesselrode."

Yuzefovich, bowing incessantly finally backed his way out of the

tsar's cabinet, and bidding his farewell to Nesselrode, happy and content, almost ran to his room - which he had temporarily taken not far from the tsar's residence.

x x x

Note: This is an English translation of a chapter from a novel Still Waters by Ludmila Kovalenko pp. 266-76, published by the United Sisterhoods of the Ukrainian Orthodox Church of U.S.A., Bound Brook, N.J. 1973.

